

ініціатива;

- результат діяльності підприємства визначається за ступенем згуртованості колективу;
- максимальне делегування функцій керування співробітникам;
- розвиток мотивації до праці в працівників.

Література

1. Десслер Г. Управление персоналом: Учеб. пособие: Пер. с англ.; Под ред. Ю.В. Шленова. – М.: БИНОМ, 1997.
2. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учеб. пособие / Под ред. П.В. Шеметова. – Новосибирск: НГАЭиУ, 1998.
3. Мордовин С.К. Управление человеческими ресурсами. – М.: ИНФРА-М, 1999.

Мороз І.В.

ДОГОВІР ПРО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: договір про навчання, освітня послуга, асиметрія інформації, освітня безпека держави .

Нематеріальність освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ), суттєво ускладнює для споживача вимір їх якості, а отже, збільшує витрати на пошук інформації. У наслідок цього надання та отримання освітніх послуг характеризується певними ризиками як споживача, так і продавця. Це:

- асиметрія розподілу інформації, високий ступінь невизначеності в процесі обміну освітніх послуг;
- загрози, пов'язані з ризиками укладення та виконання контракту освітніх послуг (договору про навчання), через що контракт є неповним, а надання освітньої послуги – недосконалим.

Над даною проблематикою працюють такі українські вчені, як Т. Клячко, О. С. Марченко, І. Ф. Гнибіденко, а також російські вчені Н. Розанова, Е. Ільїна та інші. Причому в деяких дослідженнях характер змісту та структура договору про навчання визнаються однією з основних причин недосконалості освітніх послуг ВНЗ. У цілому ж дане питання залишається дискусійним.

Мета нашої наукової роботи – проаналізувати структуру договору про навчання, виявити його недоліки, охарактеризувати наслідки впливу цих недоліків на освітню безпеку держави та запропонувати шляхи розв'язання даної проблеми. Як відомо, кожний абітурієнт, вступивши до вищого навчального закладу, укладає договір про навчання. Останній являє собою домовленість між стороною, яка бере на себе зобов'язання (ВНЗ як виконавець) за рахунок коштів дру-

гої сторони (студента або його батьків як замовника) здійснити навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів або надати додаткову освітню послугу.

У більш широкому сенсі договір про навчання можна визначити як договір, у якому сторони узгодили свої економічні інтереси й індивідуальні дії, встановивши певну сукупність правил обміну між двома (і більше) економічними агентами.

За загальною класифікацією договір про навчання належить до неklasичних (неповних) договорів, оскільки він укладається переважно довгостроково в умовах невизначеності, тобто на момент укладення неможливо передбачити, ідентифікувати й описати ні всі майбутні обставини та події, ні адекватні дії сторін при їх настанні. Такий контракт є також нетиповим і свідчить про обмежену раціональність економічних агентів на рівні взаємодії один з одним.

Договір про навчання є явним. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 11 березня 2002 року № 183 типовий договір про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами має таку структуру:

1. Визначення сторін договору, де вказується виконавець та замовник освітньої послуги.
2. Предмет договору. Виконавець бере на себе зобов'язання за рахунок коштів Замовника здійснити навчання (підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів або надати додаткову освітню послугу).
3. Обов'язки виконавця.
4. Обов'язки замовника.
5. Плата за надання освітньої послуги та порядок розрахунків.
6. Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.
7. Підстави припинення договору.
8. Юридичні адреси сторін.
9. Примітки.

Більш детально хотілося б розглянути таку структурну одиницю договору про навчання, як обов'язки виконавця. До основних із них належить надання замовнику освітньої послуги на рівні державних стандартів освіти та певних гарантій надання освітньої послуги, наприклад, права користуватися читальними залами та іншими відділами бібліотеки тощо. При укладенні договору все видається «прозоро», і жодних питань у студента як замовника (споживача) освітніх послуг до виконавця договору не виникає. Але вже з першого дня навчання студент стикається з проблемами, про які виконавець його не проінформував і про способи розв'язання яких сторони договору не домовилися. Звідси починаються недоліки договору про навчання.

Зокрема, пункт 2.4. типового договору містить положення про те, що виконавець зобов'язаний інформувати Замовника про правила та вимоги щодо організації надання освітньої послуги, її якості та змісту, про права і обов'язки сторін під час надання та отримання таких послуг. При цьому правила, вимоги та

заходи навчального закладу, з якими ознайомлюється Замовник, можуть бути викладені в додатку до договору, про що зазначається в тексті договору. Проте при укладенні договору про навчання вам навряд чи дадуть ознайомитися з додатком до договору, хоча б з тієї причини, що його просто не існує. А якщо він все-таки є, то це виглядатиме як чиста формальність. Тим часом такі додатки до договору не тільки доречні, а й необхідні, причому для обох сторін договору, оскільки дають можливість виправити можливу асиметрію інформації на ринку освітніх послуг. Проблеми асиметрії інформації як одного з аспектів недосконалості інформації вже тривалий час досліджуються економічною наукою. Американські вчені Джордж Акерлоф із Каліфорнійського Університету в Берклі, Майкл Спенс із Стенфордського Університету та Джозеф Стігліц – професор економіки Колумбійського університету, у 2001 р. стали лауреатами Нобелівської премії саме за спільну працю з «асиметрії інформації». Вони довели, що протягом двохсот років економісти використовували прості економічні моделі, побудовані на припущенні про повноту та точність інформації, тобто на тому, що всі зацікавлені сторони мають ідентичну загальнодоступну інформацію з певного питання. Утім, це не відповідає дійсності. На думку науковців, не можна нехтувати навіть наявністю невеликих інформаційних неточностей, тим більше приймати повноту інформації за аксіому, оскільки навіть маленькі розходження або неточності в інформації можуть мати істотний вплив на поведінку учасників ринкових операцій і всієї економіки.

Отже, асиметрія інформації – це положення, при якому одна частина учасників ринкової угоди має важливу інформацію, а інша частина її не має. Та чи можна вважати виконавця та замовника договору про навчання учасниками ринкової угоди? Звичайно, можна: вони є суб'єктами ринку освітніх послуг.

Очевидно також, що виконавець знає про свій навчальний заклад значно більше, ніж замовник. Це дає йому певний пріоритет з достовірності і повноти інформації, а тому можливість не зовсім повно довести її до відома замовника. Так, у договорі про навчання не вказується:

- про кількість місць у гуртожитку та чи в змозі керівництво ВНЗ забезпечити всіх студентів гуртожитком;
- про наявність повного комплексу підручників та чи забезпечує ВНЗ студентів літературою в обсязі, необхідному для нормального надання освітньої послуги;
- про матеріально-технічне забезпечення навчального закладу та необхідність ремонтних робіт тощо;
- про надання проїзних документів;
- про участь студентів у роботах з адміністративно-господарчого чергування та про інші правила внутрішнього самоврядування ВНЗ.

Тим часом, наприклад, нестача або взагалі відсутність підручників, погане матеріально-технічне забезпечення навчального закладу значно погіршують становище студента і впливають на отримання ним освітньої послуги. І саме через недостатність інформації про ВНЗ студенти та їхні батьки позбавлені можливості дійсно вибрати кращий вищий навчальний заклад, який зможе надати

якісну освітню послугу. Неякісне надання виконавцем освітньої послуги може взагалі призвести до безробіття випускника ВНЗ.

Таким чином, асиметричний розподіл інформації на ринку освітніх послуг обумовлює для замовника загрозу отримати неякісну освітню послугу чи взагалі її не отримати. А для виконавця – понести втрати від невідповідності ринкової ціни якості освітньої послуги, а також від відсутності платоспроможного попиту на неї. Для суспільства така ситуація породжує зниження якості та обмеження доступності освіти в цілому, що є реальною загрозою національній освітній безпеці.

Зазначимо також, що договір про навчання є складним правочином. Особливості освітньої діяльності обумовлюють необхідність детального опрацювання під час його укладення всіх аспектів навчального процесу як співробітництва викладача освітньої організації та учня з метою запобігання можливих змін і порушень умов угоди, результатом чого можуть бути значні втрати і замовника, і виконавця. Інакше неповнота договору з надання освітніх послуг обмежуватиме його регулюючу роль, провокуватиме опортуністичну поведінку сторін договору, пов'язану з ухилянням від виконання зафіксованих умов та намаганням отримати більше вигод, ніж передбачалося договором.

Висновок. Наведений вище перелік «білих плям» у договорі про навчання не є вичерпним. З неповнотою договору про навчання та асиметрією інформації при укладенні такого договору можна зіткнутися в більшості ВНЗ України. Тому необхідні більша деталізація умов договору про навчання, широке інформування замовників (споживачів) освітніх послуг про правила, вимоги та заходи навчального закладу відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 11 березня 2002 року № 183.

Удосконалення структури договору про навчання має велике значення як для замовника, так і для виконавця, оскільки:

- дозволить уникнути конфліктних ситуацій та дискомфорту між сторонами;
- уможливить реалізацію права людини на одержання загальної та професійної освіти, відтворення кваліфікованої робочої сили;
- сприятиме здатності держави до захисту національних інтересів у сфері освіти від можливих загроз.

Література

1. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз: монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, Т.М. Камінська та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2010. – 448 с.
2. Соціальні ризики та соціальна безпека праці: монографія/ Л.С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 280 с.
3. http://studprofkom.sumdu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=88
4. <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1029.300.0>
5. <http://www.gotostudy.com.ua/articles/61.html>